

УДК 711

Н. С. Соснова, А. О. Ігнатюк, Т. Р. Нечипір,
Національний університет "Львівська політехніка"

ФУНКЦІОНАЛЬНО-ПЛАНУВАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ С.М.Т. ДОБРОТВІР ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МІСТА

Анотація: розглянуто проблеми розвитку монофункціональних міст, закладених у II половині ХХ ст. Основна функція таких міст на час закладення – це забезпечення проживання і побутового обслуговування працівників певного виробничого комплексу. Насьогодні, при значному скороченні промислового виробництва, такі робітничі поселення опинилися в стані стагнації. В роботі, на прикладі с.м.т. Добровір Львівської області окреслено проблеми функціонування такого типу міста та задачі його містобудівного розвитку.

Ключові слова – робітниче поселення, структура міста, загальноміський центр.

В 50-70-х роках ХХ ст. в Україні, в ході індустріалізації, було закладено ряд робітничих поселень при новозбудованих виробничих комплексах. Організація виробництва з прив'язкою до осередків сировини, а не до розміщення робочої сили, обумовила потребу забезпечення житлом та мінімальним набором медичних, освітніх та побутових закладів працівників новозбудованих об'єктів.

Ідеї нового розселення були озвучені ще на зламі ХІХ і ХХ ст. у західноєвропейських країнах і знайшли відгук у Європі, США, Росії. В період промислового підйому та інтенсивної урбанізації на початку ХХ ст. в Німеччині, Польщі, Чехії ведеться активне будівництво багатоквартирних житлових комплексів. Наприклад, Бржевнов в Празі, Нова доба в Братиславі, Нова Гута в Польщі. Німецькі та польські архітектори висувають ідею «соціального житлового комплексу», який повинен стати основою середовища нового демократичного міста. Слід відмітити, що при спільних планувальних засадах будівництва житлових комплексів ідея їх створення в англосаксонських країнах диктувалася соціологічними передумовами, а в країнах Центральної та Східної Європи вона була пов'язана із економікою та необхідністю забезпечення житлом робітників при швидких темпах індустріалізації [2].

В залежності від потужності промислового об'єкту і кількості працівників на ньому зводилися різновеликі робітничі поселення, починаючи

від групи будинків на тисячу мешканців і аж до міст на десятки тисяч мешканців.

Серед монофункціональних міст України міста, людністю менше 10 тис осіб, що не відповідають критеріям поняття малого міста, становлять 32 %. У Львівській області, збудовано селища міського типу - с.м.т. Добротвір, Соснівка, малі міста - Новий Розділ, Новояворівськ - у відповідності до потужностей закладеного виробництва. Лише в окремих випадках, коли розбудовували вже існуюче місто, як наприклад Червоноград Львівської області – то розміри такого промисловорієнтованого поселення сягали показників середнього міста.

Прикладом реалізації містобудівної ідеї одного з найменших робітничих поселень є селище міського типу у Львівській області Добротвір, чисельністю населення на час закладення 3 тис. мешканців.

В основі закладення Добротвора було будівництво у 50- х роках ХХ ст. ТЕС в околиці села Добротвір (сьогодні – Старий Добротвір). Паралельно з ТЕС в 1952 р. було розпочато будівництво житлового містечка для будівельників та працівників станції. На сьогодні кількість мешканців міста становить 6 480 чоловік [3]. Таких малих міст з виробітку електроенергетики в Україні є лише 15 [4].

Будівництво Добротвора розпочалося із забудови одно-двоповерховими будинками громадського та житлового призначення. В 60-і роки побудовано 3, 4, 5- ти поверхові житлові цегляні будинки. В 1970-і роки будуються 5-ти поверхові будинки та великопанельні 9-ти поверхові житлові будинки (рис. 1).

Ідея «мінімального житла» стала гаслом тогочасних архітекторів, які вважали, що компенсацією мало якісного житла стане стандартний набір об'єктів побутового обслуговування. Для обслуговування населення в Добротворі було збудовано 1 лікарню, 2 дитячих садки, 1 середню школу на 770 учнів та ліцей на 300 учнів, дитячу музичну школу [1]. До закладів культури відносяться будинок культури, дві бібліотеки, школа естетичного виховання, Народний Дім, Історико-краєзнавчий музей. До об'єктів спортивної інфраструктури входять стадіон, два спортивних майданчики та дитяча юнацько-спортивна школа.

Місто було закладено на основі прямокутної сітки вулиць, що було типовим для радянських промислових міст (рис. 2). Починаючи від ідеї «лінійного міста», планувальна схема поселень початку ХХ ст. в подальшому доповнювалася шляхом створення системи поперечних доріг, на яких зводяться житлові групи з об'єктами обслуговування та озелененням. Квартали житлової забудови Добротвора, що примикають до загальноміської магістралі є

приблизно однакової площі і відділяються один від одного житловими вулицями.

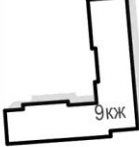
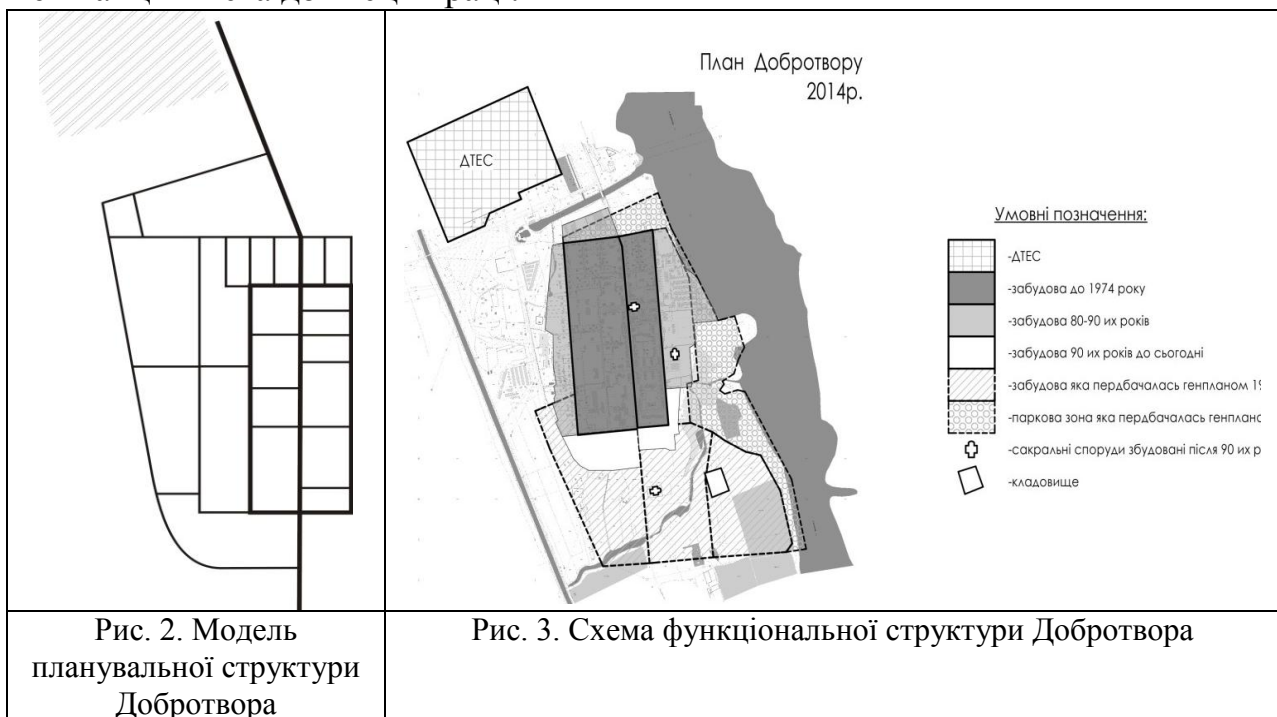
Період побудови	фото забудови (сучасний стан)	тип забудови	план
1950-ті роки		II - поверхові житлові будинки	
1960-ті роки		цегляні, багатокварт. III - поверхові житлові будинки	
1960-70-ті роки		цегляні багатокварт. IV-поверхові житл.буд. сталінського періоду	
1970-ті роки		багатокварт. V- поверхові житл.буд. з неотиньк. цегли	
1980- 1990 роки		багатокварт.V - поверхові житл.буд.,за типовими проектами із силікатної цегли	
кінець 1980-х років		великопанельні. 9-ти поверхові житл. буд. за типовими проектами	
1990 - 2000 ні роки		великопанельні. 9-ти поверхові житл. буд. за типовими проектами	

Рис. 1. Типи житлової забудови с.м.т. Добротвір

Згідно принципів, сформульованих Ле Корбюзьє, оптимальний розмір кварталу для нового міста становить 16 гектарів (квадрат зі стороною 400 м), а

чисельність населення коливається від 6 до 50 тисяч мешканців в залежності від того, скільки території кварталу відводиться під об'єкти обслуговування. Отже, весь Добротвір, площею трохи більше 1 га і чисельністю населення на час закладення 3 тис. мешканців не можна назвати навіть одним Корбюзівським кварталом.

Повертаючись до початкових етапів закладення робітничих поселень такого типу як Добротвір, слід зазначити що теоретики містобудування поч. ХХ ст., зокрема Н.Мілютін, не тільки виключали щоденні трудові поїздки, але і було встановлено нормативну пішохідну доступність місць прикладання праці від житла» [5]. Добротвір був збудований на віддалі 500 метрів від виробництва (рис.3), згідно санітарних вимог, що забезпечувало пішохідну доступність мешканців міста до місця праці.

Останніми десятиліттями промисловість та виробництво в Україні, зокрема в західному регіоні, потребує капітальної реорганізації або припинили діяльність взагалі. Виробництво електроенергії в Україні є однією з небагатьох галузей, що на сьогодні ще функціонує. Відповідно, с.м.т. Добротвір, на відміну від більшості монофункціональних міст, має збереженим містоутворююче виробництво - ПАТ «ДТЕК Західенерго» Добротвірська ТЕС та ТЕС- 2, а в якості місця прикладання праці можна назвати ще швейне підприємство ВАТ «Троттола». Потужності Добротвірської ТЕС дозволяють відправляти на експорт до Польщі 50 відсотків виробленої електроенергії, що дає 60 відсотків бюджету району. Даний об'єкт був і залишається вагомим державним підприємством, оскільки ще з 1963 року в складі західноукраїнської

енергосистеми був об'єднаний із загальною енергосистемою Угорщини, Польщі, НДР (сьогодні Німеччина) та Румунії.

Протягом часу роботи ТЕС, з її розбудовою розвивалася інфраструктура міста і розбудовувався житловий фонд. Можна стверджувати, що з 80-х років, з початком фізичного та морального старінням Добротвірської ТЕС, місто призупинило свій розвиток і законсервувало образ радянського робітничого поселення. Описана структура поселення та інфраструктура обслуговування від часу закладення фактично не змінилася до сьогодні, за невеликим винятком збільшення кількості дрібних об'єктів торгівлі та закладів громадського харчування. Добротвір, з однієї сторони, є тим нечисленним винятком, де радянське виробництво, що було і продовжує бути містоутворюючим чинником, працює. З іншого боку, місто не розвивається, і є таким собі музеєм соцреалізму.

Можна констатувати наступне: після того, як наприкінці ХХ ст. відбувся перехід від індустріальної до постіндустріальної епохи місто залишилося без ідеологічної основи розбудови. Починаючи з 1990-х років, як пише В.Тимінський, постсоціалістичні міста знаходяться у невизначеному стані «продовженого теперішнього», так і не сформувавши концепцію свого майбутнього [6].

Основою планувального каркасу Добротвора є загальноміська магістраль, що на час закладення міста мала назву вул. Леніна, а сьогодні - вул. І. Франка. Вздовж неї розташовані заклади побутового обслуговування і адміністративні будівлі та, відповідно, формується громадський простір міста. У Добротворі, як і в решті міст, що були новозакладені, а не розбудовувалися на основі давнішого поселення, сукупність громадських об'єктів на окресленій території не забезпечила створення образу загальноміського центру. На відміну від історично сформованих міст, які мають архітектурно-просторово і символічно окреслений центр з ринковою площею, ратушею, сакральним об'єктом, пострадянські робітничі поселення залишаються безособовими.

Проте, основними проблемами, що зупинили розвиток Добротвора є відсутність альтернативних місць праці та обмежене надання послуг населенню адміністративного, соціального, культурно-відпочинкового та побутового характеру. Районний центр Кам'янка –Буська, що на віддалі 14 км, не в змозі забезпечити необхідний мешканцям району набір послуг, тому в більшості за послугами необхідно здійснювати поїздку до обласного центру – до Львова. Розміщення с.м.т. Добротвір в системі розселення на віддалі 55 км від обласного центру не надає можливостей розвиватися Добротвору як місту– супутнику при значнішому місті з повним набором послуг, а також не стимулює до розвитку в силу віддаленості від основних транспортних шляхів

державного і обласного значення. Отже, Добротвір, в своєму розвитку має опиратися на внутрішні ресурси.

Зараз розробляється генеральний план с.м.т. Добротвір. Стратегічним напрямом розвитку монофункціональних міст України є поступове перетворення їх на поліфункціональні. У цій ситуації перед містобудівниками є завдання розробки пропозиції генерального плану з врахуванням необхідності підвищення стійкості малого монофункціонального міста шляхом передбачення територій для розвитку нових видів діяльності.

Такий підхід в першу чергу передбачає створення підприємств, які технологічно будуть пов'язані з основним містоутворюючим підприємством, доповнюючи його або використовуючи його особливості: надлишок виробництва, похідні від виробництва та ін. Так, наприклад, у Добротворі, у новому генеральному плані, що зараз на стадії розробки, передбачено території для тепличного господарства, що використовуватиме тепло продуковане ТЕС, як побічний матеріал технологічного процесу виробітку електроенергії.

Висновки

Виходячи з передумов закладення монофункціональних міст II половини ХХ ст. можна говорити, що проблеми їх функціонування схожі, але принципи містобудівного розвитку різняться в силу відмінності потенціалу міст.

Ресурсом потенціалу кожного поселення є його територія, яку характеризують окрім об'єктивних показників - площі, щільності забудови, наявності інженерної інфраструктури, суб'єктивні чинники – потенціал природного ландшафту та значимість місця за історичними, культурними, символічними чи іншими маркерами.

Розкриття туристично-рекреаційного потенціалу постпромислових міст є перспективним, оскільки часто міста при промислових об'єктах закладалися на віддалі від решти поселень і мають територіальні ресурси і рекреаційні в тім числі. Так, для забезпечення Добротвірської ТЕС технічною водою на ріці Західний Буг біля міста було споруджено водосховище площею 650 га. На сьогодні водойма є місцем активної рекреації та місцем рибальства не лише для мешканців Добротвора і прилеглих сіл, а сюди приїждять на відпочинок львів'яни через брак значних водойм поблизу Львова.

Слід відмітити розширену санаторно-рекреаційну інфраструктуру міст, населення яких працювало у шкідливих або просто складних умовах виробництва. Частково об'єкти цієї інфраструктури та цілісні природно-рекреаційні території збереглися і також можуть враховуватися при розробці стратегії розвитку міст.

Отже, необхідним є оновлення містобудівної парадигми, з розширенням функціональної структури міста та пошуку оптимізації зв'язків міста в системі

розселення. Другим пунктом до реабілітації монофункціональних міст II пол. XX ст. є відхід від типового безособового міста - спального району при виробництві. Формування ідентичності міста можливе за рахунок створення простору в місті, що не формально відповідатиме поняттю загальноміського центру, як це є в історично сформованих містах.

Література

1. Госсторой УССР. «Гипроград». Львовский филиал. Генеральный план пгт. Добротвор Львовской области. Пояснительная записка 1974 р.
2. Гольдзам Є.А., Швидковський О.А. Градостроительная культура Европейских социалистических стран. – М.: Стройиздат, 1985.
3. Державна служба статистики України. Чисельність наявного населення України на 1 січня 2013 року, с.80. Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
4. Доценко А.І. «Основні напрями соціально-економічного розвитку малих монофункціональних міст України» // Український географічний журнал, 2011. № 1.
5. Милютин Н.А. Соцгород. Проблема строительства социалистических городов. - М.-Л., 1930. Государственное издательство.
6. Тимінський В. «Пострадянське місто як урбаністичний феномен: Проблеми постіндустріального розвитку» // Збірник наукових праць з мистецтвознавства, архітектурознавства і культурології «Сучасні проблеми дослідження, реставрації та збереження культурної спадщини». Випуск 9. - Київ — ФЕНІКС — 2013 - С.253-261.

Аннотация

Рассмотрены проблемы развития монофункциональных городов, заложенных во II половине XX в. Основная функция таких городов - это обеспечение проживания и бытового обслуживания работников определенного производственного комплекса. На сегодняшний день, при значительном сокращении промышленного производства, такие рабочие поселения оказались в состоянии стагнации. В работе, на примере п.г.т. Добротвор Львовской области обозначены проблемы функционирования такого типа города и задачи его градостроительного развития.

Annotation

The problems of monofunctional cities founded in the second half of the twentieth century are reviewed. The main function of those cities at the time of their foundation was to provide the workers of certain manufacturing unit with the accommodation and public services. Nowadays, as a result of significant reductions in industrial production, such settlements are in a state of stagnation. This work outlines the problems of functioning of such type of city and its goals in its urban development, using the settlement Dobrotvir, Lviv region as an example.